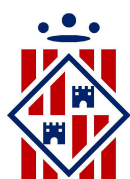

alimara

Revista de Treball Social
Època 5 / número 52 / Juny 2009

Consell de
Mallorca

Núm 52

Època 5. Juny 2009

Edita: Institut d'Afers Socials
Consell de Mallorca

Coordinació i redacció:
Servei de planificació i documentació.
General Riera, 67
07010 Palma

Els articles d'aquesta revista expressen únicament l'opinió
dels seus autors.

Visió apassionada de Can Gazà

Jaume Santandreu,
fundador de Can Gazà

Avui mateix, quan he telefonat al company que està hospitalitzat a Son Dureta, tot demanant-li com es trobava, m'ha contestat:

- Amb moltes ganes de tornar a ca nostra.

Ca nostra, ca seva, ca meva i ca trenta companys més és Can Gazà. Aquest sentiment de casa pròpia que experimentam jo, n'Andreu –el malalt internat- i la majoria dels gazanencs s'ha aconseguit amb caparrudesà, esforç, patiments, dubtes i alegries, al llarg d'un procés de catorze anys. A n'Andreu, home divorciat de 54 anys, amb fills que no veu mai, malalt del cor, els pulmons i les cames; ferrer de primera, exbagasser, trescamons, coneixedor i usuari dels caus marginals, li ha bastat un any per enamorar-se de Can Gazà i estimar-lo i mimar-lo com a cosa seva.

De ca seva i dels seus hom només en pot parlar de forma apassionada. Del contrari, manifesta la seva castració profunda de sentiments i instints bàsics. Per jugar net des d'un principi, m'he possessionat obertament en el títol d'aquesta personal i anàrquica comunicació.

Si algú vol una informació més objectiva, més asèptica, té molts de camins per recórrer. Un, el més directe i palès, és visitar Can Gazà. Qualsevol dia, a qualsevol hora, sense avís previ. I, com els anuncis

televisius, "miri, comprovi" i en tregui les conclusions que li suggereixin les seves pròpies visions. Una altra possibilitat d'informació seriosa i fonamentada és llegir "*Marginàlia*"¹ de Jaume Mateu i Martí. Si veniu a comprar el llibre a Can Gazà, a més d'adquirir el primer assaig científic sobre els inicis i desenvolupaments del moviment marginal a Mallorca, aportareu una ajuda econòmica, ja que tenim un fons -tota la caixa de l'entrada plena- d'exemplars per vendre. He donat el detall d'on tenim el tresor perquè si en voleu robar un o deu volums ens fareu ben contents. Els marginats necessitam més comprensions que diners.

De totes formes, abans de jutjar negativament la meva passió per Can Gazà us convit a què la sospeseu, tot demanant-vos com és possible que un home, amb els meus antecedents, desenganys, pallisses i anys -71, complits aquest 9 de juny- sigui capaç, encara, d'engrescar-se en quelcom que no sigui la plàcida supervivència i la contemplació del vaivé de les ones. No renunciï a res del que he fet, inventat, empès, clamat i criticat al llarg dels meus cinquanta anys de sacerdot atípic, d'escriptor anòmal, d'agitador polític, d'agent social, de provocador exhibicionista, de curoller de causes perdudes... Si naixés de nou em tornaria a clonar en mi mateix, sobretot en els defectes, dèries i errors. Però a les altures que em trob de la vida, som molt mal d'entusiasmar. Ben mirat pas gairebé de quasi tot. A un poema de "*El cos de l'estimera*"² vaig escriure que passava de tot, manco d'anar calent i de la independència de ma pàtria. De moment, no pas fred i tenc dues pàtries: la meva minyonia i Can Gazà.

Sovint m'he vist obligat a donar raó de les meves idees o de les meves fetes. Avui, venent una mandra infinita -tot sigui per la causa!- voldria desvelar-vos una mica els fonaments i les causes de la meva passió per Can Gazà.

DESCRIPCIÓ DES DELS POSSIBLES NOMS

La teologia tridentina -la que jo vaig estudiar- ens ensenyava que els distints noms de Déu responen, alhora que els expliquen, als seus atributs. D'aquesta manera, pot ser el Totpoderós, l'Etern, la suprema justícia, la saviesa infinita, la bondat inesgotable... Així fins a esgotar la llarguíssima llista d'adjectius positius. Per altra banda, el llibre sagrat dels jueus ens ensenya que posar nom equival a donar vida.

A la darrera fira de *tebeos*, anomenada "*Còmic nostrum*", que es celebrà al pati de la Misericòrdia els dies 22, 23 i 24 de maig de 2009, vaig gaudir de l'entranyable honor de presentar el còmic d'Alex Fito -tot un llibre- titulat "*Cristóbal Nazareto*"³. Les tires de dibuixos, gairebé tots sense

¹ *Marginàlia. Jaume Santandreu i l'exclusió social a Mallorca (1967-2007)*. Jaume Mateu i Martí. Leonard Muntaner, editor. Palma, 2007

² *El cos de l'estimera*. Jaume Santandreu i Sureda. Col·lecció Tià de sa Real. Caixa de Balears. Palma, 1989

³ *Cristóbal Nazareto*. Ález Fito. Ediciones Genat España, SL. Col·lecció Delicatessen. Barcelona, 2009

paraules, pinten un Jesús marginat que viu la peripècia dels altres exclosos socials, com puguin ser ionquis, prostitutes, orfes, miserables, acompanyats dels seus explotadors i violadors. L'autor explica que s'ha inspirat en les seves vivències a Can Gazà. Si no fos pel bolcall de tendresa i bellesa que envolten les historietes, el calfred que et provoca el llibre seria insuportable. Per evitar que la repugnància et faci tancar els ulls, Àlex Fito fa de Can Gazà una mena d'orfenat, tot convertint els marginats adults en pillastres, desesperats i abusats nins del carrer. Vaig demanar la vènia de l'autor per afegir aquest nom i concepte a la llista d'expressions que tenim per definir Can Gazà des dels noms. El títol afegit als que ja tenen carta de ciutadania és el de Can Gazà, "un orfenat per a adults desemparats".

Els gazanencs no és que siguem com infants: som infants. Per l'edat mental -molts no passam dels sis anys- per necessitat d'afecte, per estacament al narcisisme infantil, per gelosia crònica, però sobretot per la impotent fragilitat, som nins petits. Infants banyats i desemparats. Tots necessitem un estaló, un pare, quelcom que ens abrigui, que ens covi.

La tira de noms ens poden aclarir molts de caires de la vida i miracles de Can Gazà. Començarem pel nom oficial, el de la identitat davant la llei, el que ve avalat per un NIF, el que està enregistrat com a nom de l'associació, el que figura com a titular als comptes corrents, que corren tant que s'han quedat esgotats.

Can Gazà. Institut contra l'exclusió social. O si ho voleu més abreujat: Can Gazà, ICES

En un principi, necessitàvem tenir una personalitat jurídica per anar per aquest món nostre de papers i burocràcies amb els mínims suports legals indispensables. Començarem, per tant, a formar una ONG. Ara ens agradaria donar una passa més ferma i constituir-nos en fundació. Era essencial que el nom de Can Gazà formàs part del carnet d'identitat. Però el llinatge constitueix tot una declaració de principis. Preferíem el nom d'institut al d'associació. Institut es conserva net, encara, de qualsevol connotació de beneficència i no es perd enmig d'una multitud immensa d'associacions de tota casta i mena, mentre manté unes ressonàncies d'estudi, de ciència, d'aprofundiment. Entre els desideratums més pregons, Can Gazà guarda la dèria d'analitzar la marginació, d'entendre-la, de penetrar dins el seu misteri. Els gazanencs creiem en la ciència i voldríem que la nostra experiència esdevingués universal per aquest camí. Per la marginació es pot arribar a les arrels més profundes de l'home. No debades els exclosos mal vivim amb les arrels a l'aire.

La preposició "contra" expressa una actitud d'oposició. Una oposició que voldríem convertir en constant denúncia. Can Gazà voldria ser una font de rebel·lia. En una societat mínimament lliure i democràtica, l'exclusió social no toca existir. Tot tipus de persona toca tenir el seu propi lloc dins la comunitat. La societat ens pot imposar, en bona hora, unes normes bàsiques de convivència i respecte, però mai de mai ens pot exigir que

deixem de ser nosaltres mateixos per poder formar part de la gent. Els singulars tenim dret al nostre lloc sense haver de deixar de ser singulars. Aquest és un dels principis que tenim més clars a Can Gazà. No volem que ningú ens reinsereixi, que ningú ens retorni a la pedrera on vàrem ser esmicolats. Volem ser ciutadans normals, ara mateix, amb tots els drets i obligacions de ciutadans normals. Si han d'excloure qualcú de la nostra societat pluralista i democràtica, que treguin fora, si pot ser amb una bona potada, els polítics que enganyen i roben, els bisbes que turmenten les consciències senzilles, els colonitzadors que esclafen el nostre poble, els salvadors que ens retallen els peus per tal de clavar-nos les seves sabates. Record en tot moment un vers lluminós del meu aïmat Miquel Àngel Riera que diu: "*Com un que veu que falta un voltor al panorama i va i l'hi posa*". Can Gazà va nàixer i viu de la utopia. Sabem que som un ocell solitari que vola enderiat a la posta de sol. Sabem que mai no podrem ser esbart. Però seguim volant. Almenys oferim espectacle.

"Xupano" endreçat

Al principi de l'aventura, per explicar-nos a nosaltres mateixos, dèiem que Can Gazà era "un *xupano* endreçat".

Fa quaranta anys, quan iniciàrem el moviment marginal, ningú, llevat dels *carrilanos*, sabíem que era un *xupano*. La societat ens va canviant els títols segons les modes polítiques. Per evitar els noms clàssics de miserables, indigents, pobres, perduts, carn per força, indesitjables, carronya, pesta... i molts d'altres refilets on retreuen els pares dels cabrits i l'ofici de les nostres mares, els tècnics ens batejaren com a marginats. Ara, aquest mot no és políticament correcte. Els "intocables" –ara s'han de dir "*dalits*"– d'Occident ens hem de dir exclosos. Tanmateix, nosaltres seguim amb el títol de sempre: *carrilanos*. *Carretera i manta*.

Hores d'ara tothom sap que un *xupano* és qualsevol lloc, un pont, una casa abandonada, una cabana feta amb cartrons... on els exclosos es refugien, fent d'aquest indret una mena de ca seva. Ara són tan coneguts els *xupanos* de Ciutat, que se'n té un catàleg ben espinzellat amb un mapa on s'indica la seva situació.

A qualsevol marginat un *xupano* li porta aires de llibertat, de manca de reglaments, d'absència de control, d'acampada a lloure. Però, sobretot un *xupano* suposa poder lliurar-se amb cos i ànima a la droga pròpia. Actualment, molts de marginats, de forma especial els antics, els clàssics, defugen els *xupanos* per mor de la inseguretat i per por a la solitud d'una agonia lenta. En el submón nostre de l'exclusió, envaït darrerament pels immigrants –sobretot pels romanesos– per una capsa de tabac es pot matar un home.

En un principi –i encara ara– Can Gazà volia calcar dels *xupanos* la seva flaire de llibertat. Volia purificar-se de tot allò que fes olor d'asil, de manicomi, d'institució dictatorial. Fins i tot, malgrat s'haguessin de consumir a fora de la casa, no s'exigia l'abstinència de drogues. Només es

demanava respecte als companys, a la casa i a les normes bàsiques de convivència. Si arribaves gat, el que havies de fer era anar dret al llit sense ficar-te amb ningú. El procés vital ens ha portat a exigir, de comú acord, abstinència absoluta -per al drogodepenent l'abstinència si no és absoluta és un engany- d'aquelles drogues que comportin trastorn de la persona i de la convivència dins la comunitat. Molts dels alcohòlics prenen *antabus* i els ionquis s'ajuden amb la *metadona*. El tabac no està prohibit, ja que, per molt que mati -de qualque cosa s'ha de morir un exclòs- no comporta cap trastorn ni de la persona ni de la convivència. Per allò de què la "*maria*" és medicinal es fa els ulls grossos amb els porrets, malgrat mai no es tolerin en públic.

"Talego" en llibertat

A l'altre extrem del concepte de xupano està el títol de "*talego* en llibertat". Molts de gazanecns, gairebé tots, han passat per la presó. Dels dies viscuts a "*l'hotel rejas*" no en guarden bon record, però els ha quedat un solam d'ordre, una referència de disciplina.

De cap de les maneres creiem que Can Gazà s'assembli a un *talego*. Les portes sempre estan obertes, tothom surt quan vol, mentre respecti els horaris de les menjades, les hores de feina obligada, la responsabilitat del seu compromís amb la casa i l'acompliment dels seus càrrecs. Però si feim referència a aquest malnom -mai tan ben dit- és per la tàctica aquella que recomana atacar abans que no t'ataquin, dir abans que no et diguin.

De totes maneres, els gazanecns hem comprès, estant-ne molt satisfets, que l'ordre i la perseverança són el secret de la supervivència i fins i tot de la satisfacció personal i de l'orgull comunitari. A Can Gazà hi ha ordre i disciplina, acceptada, compresa i volguda. Però encara n'hi hauria molta més si haguéssim d'imposar les normes que els mateixos habitants ens demanen. Si les peticions d'ordre, de severitat i de càstigs que alguns demanen no passassin per l'assemblea, Can Gazà superaria qualsevol *talego*. A l'hora d'exigir als altres, els nins i els dèbils són cruels i insaciabls.

Can gazà, comuna autogestionada per a malalts terminals

Dins el somni, aquest va ser el primer títol. Era tanta la convicció que aquest era el nom complet que férem estampar en els segells. Ara no l'hem rebutjat, però evitam la seva proclama.

Això de comuna, tot i tenir una ressonància d'utopia anàrquica, ens queda massa lluny per la realitat i la història personal dels homes de Can Gazà. Constituir-se en comuna suposa un grau de consciència, tant individual com social i històrica, que els gazanecns mai no podem assolir. Ningú mai ha aconseguit començar i allargar la vida d'una comuna més enllà d'una gatera visionària. Els monjos, frares i monges als components

dels seus monestirs i convents, els diuen comunitat. Però lluny de tenir res de comuna, es mantenen per la seva càrrega de dictadura en nom de Déu.

Tot i això, sovint la meua formació em porta a pensar que Can Gazà reviu l'esperit dels monestirs primitius. De forma especial de l'"*ora et labora*" de sant Benet. Una mística laica, però sobretot una obligació de tres hores de feina al dia han aixecat Can Gazà fins a convertir-lo en una copeta d'or.

Però, al marge de raons filosòfiques i històriques, hem estojat el nom de comuna al reliquiari de les joies impossibles perquè, tàcticament, de cap de les maneres pot servir de referència vivencial als amos de Can Gazà. Tots els qui van a parar amb els seus ossos a la bella finca del Secar de la Real arriben esmicolats pel sistema anticomunitari, cruel i assassí d'una societat egoista, competitiva, fonamentada sobre els dogmes infal·libles de la competència.

Tot i això -i molt més, encara- Can Gazà viu i creix des d'una arrel d'autèntica comunitat. El principi fonamental de la comuna que proclama que tothom ha d'aportar segons les seves possibilitats i que ha de rebre segons les seves necessitats, constitueix l'eix mestre de l'administració de justícia de Can Gazà. "La casa" està en tot i per tot per damunt els interessos i antulls individuals. Per altra banda, l'hort i la cabana de tota classe d'animals comestibles i de bestioles casolanes li atorga un aire de *kibbutz* experimental, de granja experimental. No debades el misteriós topònim, segons es pronuncii, sona a Gaza de Palestina.

De la mateixa manera que hem estojat el nom de comuna, hem mostrat i empès el qualificatiu d'autogestionada. S'han fet moltes passes en aquest sentit de l'autogestió i se'n segueixen fent moltes més encara. Per aquesta sendera mai no es veu la fi, però nosaltres mai no direm basta. El prodigi de Can Gazà rau en aquest punt: cada cop l'autogestió, traduïda en la vida diària a responsabilitat i perseverança, pren més cos i força.

En aquests moments Can Gazà viu un moment d'extraordinària vigoria amb quatre -exactament quatre- cooperants, trenta estadans i un petit exèrcit de voluntaris. Entendre el concepte de cooperant per nosaltres és essencial. Cooperant és la persona que dedica a la cosa tot els temps i l'esforç que pot sense entrar dins la dinàmica empresarial. Per aquesta lliurança en cos, ànima, il·lusió, treball i responsabilitat, hom rep les compensacions, àdhuc materials, que necessita i que la seva consciència li dicta. Dels quatre cooperants actuals, amb una gamma molt gran d'horaris, es pot afirmar una meravellosa sentència: estimen i tenen cura de Can Gazà, més que si fos seu. No hi cerqueu més raons. Cadascú a la seva manera, estan tocats d'ala i dins la seva profitosa follia s'han enamorat de Can Gazà.

Els trenta estadants, la majoria malalts irreversibles, portant molts d'ells anys a la casa, a hores d'ara han aconseguit un grau molt gran, ben mirat miraculós, d'estima i dedicació. En els seu cas no podem repetir això que l'estimen com si fos seu, perquè en realitat és seu. Seu i de ningú més, mentre el necessitin i aprofitin. En l'agreujant que no tenen ni tendran res

més en aquest món i segurament ni a l'altre. A Can Gazà no es juga a "casetes", com feiem de nins, volent imitar el món dels grans. Moltes d'hores, els moradors de Can Gazà resten sols i tot segueix funcionant tant o millor que si hi hagués un equip nombrós de guardians i monitors. Ells porten la casa. Les claus de sempre han estat el signe visible de la propietat i de la responsabilitat. El cuiner, per posar un cas, té més claus que jo. Per altra banda, totes les propostes i decisions passen per l'assemblea dels dimarts. Cadascú es fa responsable de la seva feina i del seu redol, però per torns assumeixen d'alguna forma la direcció de la casa. A aquests els nomenam responsables. Van en parella i l'exercici de l'autoritat els dura dues setmanes. Ni el president del Govern es pren tan seriosament el seu càrrec com ho fan els responsables de Can Gazà quan els toca el torn.

Els voluntaris, als qui deim amics de Can Gazà, formen un vertader exèrcit. Ells són la nostra grossa i la nostra garantia. El nombre i la manera de cooperar es tan gran i distinta que es mereixerien un article a part.

Família de fet

Però per damunt tot, el títol que més estimam és el de *família de fet*. Talment com existeixen parelles de fet, nosaltres aspiram a ser una família. I, de fet, ho som.

No volem suplir de cap de les maneres les institucions que l'Estat, el Govern, els consells i els ajuntaments, tenen obligació de promoure i mantenir per acomplir el drets que la constitució i les lleis socials atorguen a tot ciutadà. Comprenem, malgrat que no ho aprovem, que mentre no es formi tota la xarxa d'atenció als exclosos –n'hi ha per anys!– se signin convenis amb ONGs privades –algunes d'elles ben privadores–. Talment com es fa en el camp de l'ensenyament i en el sanitari, volem i reclamam una assistència pública per als marginats.

Però hi ha una necessitat vital que mai de mai no podrà atendre l'administració, com és la família. Can Gazà vol omplir aquest buit, essencial per la vida normal de cada persona.

No volem suplir la família: volem formar una família nova, pròpia i singular. Com totes les famílies que existeixen en aquest món. Segurament a l'altre barri el "Pare celestial" ha de glorificar la gran i definitiva família universal.

La família constitueix un punt vital per al desenvolupament de la part més profunda de l'home, com són els afectes. Les institucions et poden donar llit, casa, menjar, un sou digne de discapacitat, assistència sanitària, facilitats per a l'oci, la formació, l'esplai... però mai no podran suplir uns pares, uns germans, uns fills, ni fins i tot uns amics.

Dins el reialme del surrealisme on vivim i ens movem els marginats de tot tipus, té la seva gràcia comprovar com la família és una referència que mai no passa. Els gazanencs, gairebé tots, han tingut males experiències familiars, tant amb la família que els va parir –en bona hora!– com amb la família que ells intentaren muntar. Molts d'ells tenen pares, germans,

dones, fills, néts... que mai no veuen i amb els quals mai no es parlen. Però la necessitat, feta desig absolut, de tornar a formar família, per original i singular que sigui, segueix dins ells més viva que mai.

Per altra banda, els rols familiars es defineixen ràpidament en tot grup que porti una convivència continua i intensa com la que duim a Can Gazà. Les figura de pare, àdhuc de mare –per fer de mare el gènere no importa– de germà major, de caganius, fins i tot de tieta... sorgeix espontània dins el moviment de cada dia, quan la tribu opera amb llibertat, des de les mateixes entranyes de la humanitat. Molts de companys de Can Gazà es dirigeixin a mi com a “*padre*”. La cosa neix del meu estat sacerdotal i del costum de caserna de dir “*pater*” al capellà castrense. Però en el fons em diuen pare perquè és la figura de referència que ells necessiten per refer-se dels cops mortals de la vida. Un pare que els amoixoni, però sobretot que els doni seguretat i confiança.

Un dels avantatges que té escollir la família com a referència per a la consistència de Can Gazà és el fet que de famílies en pots formar de tots els tipus i models que necessitis. El refrany sentència que cada família és un món. Així, els models de nous “*can gazans*” es poden multiplicar per cada foll que tiri endavant una família feta a la seva pròpia mida. Cada família és un món. Però Can Gazà lluita i vol seguir lluitant perquè hi hagi un món propi per a cada família. No demanam ni aspiram a res més que ser una família més dins el barri del Secar de la Real.

Can Gazà. Juny de 2009